

- moravský bezpečnostní sbor
- ustaven 1638 – potřeba účinného bezpečnostního nástroje proti domácím i vnějším kriminálním živlům – využití dřívějších zkušeností s vojenskými službami Valachů – během 2. poloviny 18. století střídavě povolávání a rozpouštění – právo povolávat pouze panovník – definitivní ustavení 1717 – přecházejí pod pravomoc moravských zemských stavů
- názvy: Věrní Valaši – Krajsí Valaši – především 2. třetina 17. století, od poloviny 17. století portovní či portáši / Landesportatshen (původ od zdomácnělého maďarského slova portas = strážce brány – z latinského porta)
- organizace: 60 mužů + poručík a dva zástupci (šikovatel a zástupce šikovatele); děleno do 6 desátnictev – 3 Hradištský kraj (např. Březová pod Lopeníkem, Všemina, Jasenná, Lidečko, Halenkov, Hošťálková, Ratiboř, Nový Hrozenkov)– 3 Přerovský kraj (např. Čeladná, Hutisko, Velké Karlovice, Podhradní Lhota, Rusava) – zpočátku působnost i v Bílých Karpatech, od poloviny 18. století především Valašsko
- do sboru přijímáni jen obyvatelé regionu, kde působili, výběr z více kandidátů; možnost přijetí pardonovaného zbojníka
- sociální hledisko služby – zájem o službu pro vysoký žold, ve službě stíraly sociální rozdíly; snaha po plné profesionalitě – museli opustit původní zaměstnání; odměny za dopadené delikventy; výplata portáše „na odpočinku“ jeho nástupcem
- výbava – místní kroj, lano, sajdák, pistole, puška těšínská nebo pluhák, rožek na prach, čutora, obušek
- 2. polovina 18. století zásahy portovních mimo Valašsko – Vyškovsko, Plumlovsko – snaha o celomoravskou působnost (1787) – nepovoleno – 1795 zřízení slezských portovních
- postupně přibývaly další povinnosti – dozor nad dodržováním protipožárních opatření, zásahy proti pašerákům tabáku a soli, asistence při odvádění provinilců na soud, asistence při odvodech atd.
- rodina Křenků z Valašské Bystřice – několik příslušníků rodiny ve službách sboru – poručík Jiří, poručík Jan, šikovatel Michal
- 1829 rozhodnutí o rozpuštění, definitivní konec služby 1830, vyplacení zbývajících portovních
- ohlasy na portáše ve výtvarném umění (M. Aleš, J. Kobzák), regionálně-historické literatuře a beletrii (Č. Kramoliš, J. F. Karas), označování jako „valašské národní vojsko“ atd.
- novodobí portáši – 1. polovina 20. století – Valašská Bystřice – kroužek nadšenců, divadelní hra, Valašský rok 1925; další obnovení v roce 2005

D. DRÁPALA: *Tíha víry. K 220. výročí vydání tolerančního patentu a jeho dopadu na život obyvatel Valašska.* Valašsko. Vlastivědná revue č. 7, Vsetín 2001, s. 4-6.

Týž: *Role historického odkazu v životě obce. Sen o portášské Bystřici.* In: Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky. Sborník příspěvků 17. strážnického symposia, Strážnice 2001, s.101-108.

Týž: *Klady a zápory zemské služby portášů v 18. století.* Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 4, č. 2, Praha 2002, s. 20-32.

Č. KRAMOLIŠ: *Valaši a portáši.* In: Almanach Valašského roku. Rožnov pod Radhoštěm 1925, s. 10-14.

L. KUNZ: *O verbování lidí portovních a jejich hmotném postavení.* Naše Valašsko 9, 1946, s. 65-75; 10, 1947, s. 89-90.

A. ŠEVČÍK: *Portáši. Národní četníci a ochránci valašských hor.* Vsetín 1930.